

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY OBYVATELSTVA NEJMENŠÍCH VENKOVSKÝCH OBCÍ

C. Marková

MARKOVÁ, C. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Životní podmínky obyvatelstva nejmenších venkovských obcí*. Sociol. Zeměd., 25, 1989 (1) : 55-64.

Zajištění stabilizace zemědělského obyvatelstva se stává v současné době závažným úkolem československého zemědělství. Nutným předpokladem stabilizace je zlepšení životních podmínek na venkově, a to všude tam, kde to rozvoj zemědělské výroby vyžaduje, tedy i v nejmenších obcích. Celkové zlepšení životních podmínek vyžaduje provedení určitých úprav v koncepci dalšího rozvoje venkovského prostoru.

sídelní struktura; zemědělství; životní podmínky; venkovské obce

Naše společnost prožívá v posledních 15 letech novou, kvalitativně velmi významnou vývojovou etapu. Prostupuje všemi sférami života, stranou nezůstává ani prostorová stránka organizace společnosti.

Vlastní vývoj prostorového uspořádání obyvatelstva je charakterizován zejména procesem jeho koncentrace, především z nejmenších sídel do větších, z venkova do měst a sídelních aglomerací.

Nové tendence představují i jevy a procesy sociálně, ekonomicky, ekologicky a nesporně i demograficky problémové. Rozdíly ve struktuře pracovních příležitostí, nevyrovnaná věková skladba obyvatelstva, malá stabilita obyvatelstva hospodářsky exponovaných oblastí a jiné jevy komplikují dynamiku pozitivních trendů v životě společnosti.

Prostorové rozmístění výrobních kapacit a prostorové rozmístění bydlíšť pracovníků je výraznou determinantou konkrétních životních podmínek pracovníků. V celospolečenském měřítku probíhá dlouhodobý proces koncentrace ekonomických a sociálních aktivit, diferenciací jednotlivých funkcí sídelní struktury a územních celků a s tím související proces komplexní změny ekonomických a sociálních, ale také kulturních charakteristik sídel a územních celků. Při praktickém uskutečňování současné urbanistické koncepce se výrazně preferuje prvek koncentrace obyvatelstva, sociálních a technických aktivit, ale současně se nedostatečně zohledňuje odůvodněná decentralizace těchto činností v rámci jednotlivých typů sídel.

Tato skutečnost vede k výrazným ekonomickým, demografickým a sociálním anomáliím v nestřediskových typech sídel — v nejmenších venkovských obcích, což se dostává do rozporu s potřebou využívat i v těchto lokalitách půdní fond i ostatní zdroje a prostředky pro ekonomicky efektivní a společensky produktivní zemědělskou výrobu.

STRUKTURA OSÍDLENÍ NEJMENŠÍCH OBCÍ

Počet obyvatelstva nejmenších venkovských obcí, které mají méně než 500 obyvatel, se neustále snižuje v celé ČSSR. Za desetiletí mezi posledním sčítáním lidu v letech 1970—1980 poklesl o více než 13 %. Obecně platí, že čím menší sídlo, tím vyšší úbytek obyvatelstva. Sídla s počtem obyvatelstva do 200 mají úbytek téměř dvojnásobně vyšší než sídla do 500 obyvatel.

Značná část obyvatelstva nejmenších obcí pracuje v zemědělství a lesnictví. Ze 100 ekonomicky aktivních obyvatel ČSSR pracuje v sídlech do 500 obyvatel 35 % v zemědělství a lesnictví a v sídlech do 200 obyvatel činí tento podíl téměř 40 %. Obecně platí, že čím menší sídla, tím větší podíl ekonomicky činných obyvatel pracuje v zemědělství a lesnictví [tab. I].

I. Ekonomická aktivita obyvatelstva ve venkovských obcích (2. polovina osmdesátých let) — Economic activities of inhabitants in rural communities (the second half of the eighties)

Velikost obce	Příslušnost k hospodářskému odvětví v %			
	zemědělství	průmysl	stavebnictví	služby
ČSR				
do 199	40,4	30,3	7,0	17,9
200 — 499	35,8	32,9	7,2	16,6
500 — 999	29,5	35,7	7,6	25,0
1000 — 1999	23,0	39,9	7,6	24,2
SSR				
do 199	37,1	25,6	9,4	18,4
200 — 499	20,6	27,9	11,9	20,8
500 — 999	27,3	30,9	12,4	22,3
1000 — 1999	22,4	33,9	12,2	24,2

Pramen: Trnková a Marková (1986)

V malých sídlech je mnohem vyšší podíl obyvatelstva v poproduktivním věku než v úhrnu za celou ČSR, naopak podíl obyvatelstva v produktivním věku je v malých sídlech slabší a nadále se snižuje.

Přes pokles podílu zemědělského obyvatelstva je to především zemědělství, které dnes reprezentuje výrobně ekonomickou funkci venkovských obcí. Snižující se podíl zemědělců přispívá k růstu jejich sociálně ekonomické smíšenosti. Stále větší počet venkovského obyvatelstva vyjíždí za prací do vzdálenějších větších sídel. Nejvyšší počet vyjíždějících mají právě nejmenší obce. Trvalé vyjíždění má u jejich obyvatel často za následek vystěhovávání. Přesuny obyvatelstva často přitom probíhají směrem do větších střediskových obcí.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem je přirozené, že nás jako pracovníky resortu zemědělství a výživy velmi zajímá, jaký bude další osud

malých obcí, v koncepci osídlení označovaných jako nestředisková sídla trvalého významu a tzv. nestředisková sídla ostatní, ve kterých žije 3,5 mil. lidí, tj. 23 % veškerého obyvatelstva ČSSR.

REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE ŽIVOTNÍCH PODMÍNEK A JEJÍ VLIV NA STABILIZACI OBYVATELSTVA

Abychom mohli zaujmout stanovisko k tomuto problému, provedli jsme terénní výzkum ve 14 zemědělských podnicích (JZD i státní statky) ve třech zcela rozdílných typech oblastí.

Terénní setření probíhalo ve vybraných oblastech v jednotlivých krajích ČSSR, v nichž se projevuje nedostatek pracovních sil jako důsledek urbanizačních procesů vyplývajících z realizace současné koncepce osídlení a urbanizace. Za spolupráce OZS a ONV byly do výzkumu pozaty zemědělské podniky typické pro daný region, které mají ve svém obvodu v různé míře zastoupeny obce a sídla nerozvojové klasifikace.

Oblasti, ve kterých byly podniky sledovány, jsme rozdělili do tří skupin:

1. oblasti s velkým podílem malých obcí,
2. pohraniční a odlehlé oblasti,
3. oblasti s konkurencí ostatních odvětví národního hospodářství.

V rámci jednotlivých skupin byla provedena šetření v následujících zemědělských podnicích:

1. JZD Zálší — okres Ústí nad Orlicí
Státní statek Vlašim — okres Benešov
JZD Červené Janovice — okres Kutná Hora
JZD Dolné Dubové — okres Trnava
Státní statek Bajč — okres Komárno
2. Státní statek Tachov — okres Tachov
Státní statek Nová Bystřice — okres Jindřichův Hradec
JZD Drienčany — okres Rimavská Sobota
3. JZD Morkovice — okres Kroměříž
JZD Koryčany — okres Kroměříž
JZD Snědovice — okres Litoměřice
Státní statek Vítkov — okres Opava
Státní statek Hlučín — okres Opava

Oblasti s velkým podílem malých obcí

Specifickým rysem těchto oblastí je roztroušené osídlení s vysokým počtem vesnic s méně než 500 obyvateli. Sídlní struktura v nich zvyšuje nároky na dopravní obsluhu a občanskou vybavenost. Zemědělské podniky rozvíjejí svou hospodářskou činnost ve více obcích a územních jednotkách, mezi kterými jsou početná tzv. nerozvojová a zániková sídla a ostatní nestředisková sídla, jakož i odloučené provozy a farmy.

V těchto oblastech koncentrace osídlení silně zaostala za koncentrací zemědělské výroby. Zemědělské podniky nemohou získat potřebný počet pracovních sil zejména pro objekty živočišné výroby. V okolí objektů se malé obce vylidňují a podnik musí dovážet pracovníky vnitro-

podnikovou dopravou na velké vzdálenosti. Důvodem vylidňování malých obcí jsou nepříznivé životní podmínky. Do výše položených oblastí se v zimě nedostane ani autobus, vážné zásobování, děti se nemohou dostat do školy. Základní školy v obcích byly často zrušeny a děti z hospodářských středisek, kam nejedí autobus, chodí pěšky několik kilometrů k zastávce autobusu hromadné dopravy, který je doveze do sídla školy, někdy i s dvojtým přestupováním.

Příkladem může být JRD 1. mája Dolné Dubové v okrese Trnava. JRD hospodaří na 2240 ha zemědělské půdy na přechodu nížinné a podhorské oblasti na severozápadě okresu. Jeho rostlinná výroba je zaměřena na produkci obilnin, cukrovky a píce, živočišná výroba se orientuje na výrobu mléka a výkrm vepřů. Družstvo má 367 stálých pracovníků a rozkládá se na katastru tří malých nestřediskových obcí — Dolné Dubové, Horné Dubové a Naháč, které mají od 450 do 650 obyvatel. Obce jsou navzájem vzdáleny 7—8 km, od okresního města Trnavy přibližně 15 km. V každé obci je sice prodejna se základním sortimentem smíšeného zboží včetně potravin, ale zásobování je nepravidelné i v základních druzích jako je chléb a mléko. Maso dováží dvakrát týdně pojezdňá prodejna, která však nemá sortiment běžných lacinějších druhů.

Základní školy byly ve dvou obcích zrušeny úplně a v nejmenší (Naháci) zůstaly jen 1. až 4. ročník. V důsledku toho ze 190 dětí školou povinných cestuje denně 85 % až 10 km do školy, přitom z každé obce jiným směrem. V obcích není vybudován veřejný vodovod, ačkoliv tam je zdravotně závadná voda, chybí kanalizace, není zaveden plyn. Tato situace společně s předchozím zákonným omezením finančních příspěvků stavebníkům individuální bytové výstavby v tomto typu obcí způsobily, že v těchto obcích už 10—15 let není zájem o individuální bytovou výstavbu.

Velmi závažná je otázka možnosti kulturního vyžití pro mladé pracovníky. Kulturní zařízení v malých obcích se většinou málo využívají, společenské a zájmové organizace vyvíjejí malou činnost. Uvedené nedostatky (nedobrá občanská vybavenost, nedostatečné dopravní spojení, nízká možnost kulturního vyžití) byly zjištěny i v řadě dalších zemědělských podniků, které hospodaří na území ČSR (JZD Červené Janovice, Státní statek Vlašim, Státní statek Snědovice).

V této souvislosti je nutné vyzdvihnout snahu a úsilí mnoha zemědělských podniků o zlepšení situace v oblasti životních podmínek. Příkladem dobrého přístupu k řešení této problematiky může být JZD SNP se sídlem z Zálší na okrese Ústí nad Orlicí. Toto JZD obhospodařuje 5334 ha zemědělské půdy v nadmořské výšce 260—500 m a 506 ha lesní půdy. Má 14 050 členů a rozkládá se na území 21 vesnic, z toho 5 má méně než 200 obyvatel. Na území JZD pracuje 9 národních výborů, se kterými má družstvo velmi dobrou spolupráci. Na společných schůzích představenstva a zástupců národních výborů řeší všechny závažné problémy včetně otázky sdružování prostředků. Ze společných prostředků postavilo společenský sál v Heřmanicích, mateřskou školu a upravilo cesty. Na podporu zájmové činnosti svých členů chce JZD vytvořit společně s ONV model „družstevního klubu“.

Hlavním stabilizačním faktorem obyvatelstva v malých obcích se ukázal dostatek bytů. Zemědělské podniky, které zajistily vyhovující byty, mají minimální problémy s fluktuací. Příkladem může být zmíněné JZD Zálší, které uzavřelo dohody s národními výbory ve svém obvodu, aby mu umožnily přednostní nákup opuštěných vesnických domů. Domy postupně rekonstruuje a ubytovává v nich své pracovníky. Zlepšuje tím životní podmínky svých pracovníků a současně přispívá k zachování malých vesnic a jejich bytového fondu.

Pohraniční oblasti ČSR mají řadu společných specifických rysů. Vysoké zalesnění, drsné podnebí, málo výnosné půdy, nedostatek pracovních příležitostí, špatná dopravní dostupnost a některé další skutečnosti v nich v minulosti zpomalovaly osídlení. Vyšší pracovní mobilita, vyjíždění za prací do vnitrozemí, se postupně stalo tradicí. Sociálně ekonomický rozvoj těchto oblastí limituje otázka stabilizace obyvatelstva, která ovlivnila stupeň industrializace a koncentrace osídlení.

V malých obcích stagnuje počet obyvatelstva a stárne jeho věková struktura. Produktivní ročníky odcházejí často i do sousedních okresů. Zemědělské podniky vykazují vysokou míru fluktuace, projevuje se nedostatek kvalifikovaných pracovníků.

Zemědělské podniky, které hospodaří v těchto oblastech, mohou přispívat ke stabilizaci svých pracovníků především zlepšováním životních podmínek.

Příkladem může být oborový podnik Státní statky Tachov, který hospodaří na 64 973 ha zemědělské půdy a je jediným zemědělským podnikem v celém tachovském okrese. Má 6400 stálých pracovníků. Organizační struktura podniku je odvětvová, s oddělením rostlinné výroby od živočišné, s odvětvovou specializací živočišné výroby a se specializací v oblasti služeb, které jsou organizačně rozčleněny do pěti odštěpných závodů. Živočišná výroba koncentrovaná v šesti odštěpných závodech zahrnuje chov dojníc, ovcí, prasat, drůbeže, odchov telat a chov včel. V každém ze dvou velkokapacitních kravínů je umístěno 1020 krav, v šesti dalších kravínech po 650 kusích, tři teletníky mají kapacitu přes 2000 telat.

Oborový podnik hospodaří na katastru 223 obcí, z toho je 850 středisek místního významu (včetně dvou středisek obvodního významu), 60 nestřediskových sídel trvalého významu a 155 nestřediskových sídel ostatních.

Více než polovinu všech sídel tvoří sídla do 200 obyvatel, přes 100 sídel nemá ani 50 stálých obyvatel, a tato sídla se rychle vytlidňují.

Tato skladba osídlení klade vysoké nároky na dopravu a zajištění občanské vybavenosti.

Oborový podnik ročně vynakládá na sociální rozvoj v celkovém objemu prací a dodávek sociálního charakteru pomocí investiční výstavby v průměru více než 30 mil. Kčs. Z toho nejvíce z fondu výstavby na bytové účely a ubytování, na výstavbu rekreačního zařízení v Srní, na tvorbu a ochranu pracovního a životního prostředí a na výstavbu závodního stravování v Boru. Neinvestiční výdaje na kádrový a personální rozvoj ročně představují v průměru 27 mil. Kčs, z toho největší část připadá na opravu a údržbu stávajícího bytového fondu, na nábor a stabilizaci pracovníků a přípravu mládeže na povolání. Oborový podnik podporuje všechny druhy bytové výstavby (podnikovou, služební i stabilizační družstevní). Stavebníkům poskytuje v souladu s platnou vyhláškou bezúročné půjčky na modernizaci bytů. Ročně se předá do užívání v průměru 90 bytů (třetina pracovníků bydlí v podnikových bytech).

Pro vlastní pracovníky i jejich rodinné příslušníky jsou organizovány všechny formy domácí i zahraniční rekreace. V mateřských školách, které jsou ve správě oborového podniku, je celkem 2667 míst, na provoz dalších mateřských škol přispívá oborový podnik podle počtu zařazených dětí svých pracovníků. Zdravotní péče je zajišťována v rámci dohody a koncepce zpracované s OÚNZ. Pracovní rehabilitaci zajišťuje rekreační středisko Srní. Závodní stravování je zajištěno v plném rozsahu pro všechny zájemce.

Přesto, že podnik tímto způsobem neustále zlepšuje životní podmínky svých pracovníků, není schopen zabránit silné fluktuaci. Průměrný evidenční počet pracovníků poklesl z 6820 v roce 1980 na 6754 v roce 1985. V roce 1986 nebyl naplněn počet pracovníků ve střediscích Planá, Stříbrno, Tachov, Kladruba a Velké Dvorce. V tomto roce odešlo 899 pracovníků, do pracovního poměru bylo přijato 975 pracovníků. Z pracovníků, kteří odešli, připadlo nejvíce na ošetřovatele skotu (32 %), dělníci v živočišné výrobě tvořili 23 %, kočí 25 %, dělníci v rostlinné výrobě 20 %. Z důvodů ovlivnitelné (nežádoucí) fluktuace odešlo 463 pracovníků, tj. 51 % z cel-

kové fluktuace. Oborový podnik vykazuje trvalý úbytek pracovníků, který vytváří závažné problémy zejména v živočišné výrobě. Prvořadým úkolem je získání pracovníků nosných profesí — ošetřovatel skotu a traktorista-mechanizátor. Současný počet pracovníků a jejich profesní struktura neumožňuje i při stále vyšším uplatňování mechanizace a vědeckotechnického pokroku snižovat práci přes čas (v rostlinné výrobě 10—12 %).

Plán KPSR předpokládá zvýšit do roku 1990 stav pracovníků na 7070. K realizaci tohoto úkolu bude třeba zabezpečit 664 bytů, do zlepšení stávajícího bytového fondu vkládat ročně na údržbu, opravy a modernizaci 11—13 mil. Kčs. Bytová výstavba vytváří pro oborový podnik řadu problémů technické vybavenosti sídel, v nichž jeho pracovníci žijí. Podnik je nucen zajišťovat nezbytnou technickou vybavenost sídel (bez finanční náhrady) nejen pro své pracovníky, ale nezřídka pro celá sídla nebo jejich části.

Zvláštní problém tvoří dosažitelnost nákupů základních potravin a potřeb pro domácnost. Zásobování menších sídel se většinou omezuje na pojízdné prodejny, zajiřující do těchto obcí jen jednou týdně. Situaci v sezónním období ještě komplikuje značné množství rekreatantů a návštěvníků.

Stejně nepříznivá je situace v oblasti nejzákladnějších služeb (opravy základních elektrických spotřebičů, bot, čištění oděvů). Služby jsou poskytovány většinou jen ve střediskových obcích, což při značných vzdálenostech a špatném nebo žádném spojení prostředky veřejné dopravy působí značné ztráty času. Tyto problémy mají nepříznivý dopad i na pracovní sféru, vedou k vynechávání směn, k neomluvené absenci apod.

Slabší občanskou vybavenost malých obcí by mohlo do jisté míry kompenzovat dobré dopravní spojení se sídly vyššího řádu. Redukce veřejné autobusové dopravy v pracovních dnech a likvidace řady spojů v sobotu a v neděli však způsobila, že do některých obcí je spojení pouze dvakrát denně, v sobotu a v neděli dokonce vůbec žádné. V takových obcích se pak stává i osobní automobil součástí nezbytných životních nákladů. Úzká a problematická hlediska úspor pohonných hmot dopravních organizací se dostávají do rozporu se zájmy obyvatelstva žijícího v menších sídlech a také se zájmy zemědělských organizací.

Pracovníci oborového podniku příznivě hodnotí povolení bytové výstavby včetně poskytování příspěvků na výstavbu i mimo střediskové obce. Dobré bydlení se ukazuje jako zvláště významný stabilizační faktor.

S podobnou situací jako u oborového podniku Státní statky Tachov se setkáváme i u Státního statku Nová Bystřice v okrese Jindřichův Hradec. Státní statek hospodář na 16 133 ha zemědělské půdy a má v současné době 1860 pracovníků. Jeho pozemky se rozkládají na katastru 57 obcí, z toho je 5 středisek osídlení místního významu, 6 nestřediskových sídel trvalého významu a 46 nestřediskových sídel ostatních. Půdní fond statku se nachází v jižní části okresu podél hranice s Rakouskem v délce téměř 60 km. Organizačně se státní statek dělí na sedm hospodářství, jejichž půda leží v působnosti šestnácti národních výborů.

Státní statek se neustále potýká s nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil, především údržbářů, traktoristů a řidičů. Dále je trvalý nedostatek ošetřovatelů prasat a skotu.

Hlavní příčinou vysoké fluktuace a malého zájmu o práci na farmách jsou nevyhovující životní podmínky, především občanská vybavenost menších vzdálených obcí (navíc v zimě často odříznutých od okolního světa) spolu s nedostatečným spojením prostředky hromadné dopravy.

Oblasti s konkurencí ostatních odvětví národního hospodářství

Jedná se o oblasti s větším zastoupením měst a větších průmyslových aglomerací. Nevelká vzdálenost venkovských obcí od měst napomáhá v některých případech kompenzovat nedostatky občanské vybavenosti. Přitažlivost průmyslu a městských aglomerací se nepříznivě projevuje ve vysídlování malých obcí. Nejmenší obce do 200 obyvatel se rychle vylidňují, u větších do 500 obyvatel se úbytek zpomalil. V blízkosti průmyslových aglomerací se začíná projevovat zájem o výstavbu

rodinných domků ve větších vesnicích s dobrým životním prostředím. Faktor rychle se zhoršujícího životního prostředí v průmyslových aglomeracích přispívá k rostoucímu zájmu o venkov.

Zvláště výrazně se projevuje silná konkurence (atraktivita) měst na obyvatelstvu příměstských oblastí. Rostoucí obliba bydlení v těchto sídlech vyplývá z kombinace možných výhod obou typů sídel — města s jeho vyšším stupněm vybavenosti a venkovské obce jako zdravějšího a příjemnějšího prostředí pro bydlení a rodinný život.

Nejzávažnější potíže vznikají v těchto oblastech, pokud mají ještě navíc hraniční polohu. Pro objekty živočišné výroby tam chybí pracovní síly v blízkém okolí a zemědělské podniky jsou nuceny dovážet pracovníky ze vzdálených oblastí.

Příkladem mohou být Státní statek Vítkov (obhospodařuje 12 000 ha zemědělské půdy) a Státní statek Hlučín (obhospodařuje 5500 ha zemědělské půdy) v opavském okrese. Oba statky mají nejnížší počty pracovníků na 1 ha zemědělské půdy, nenaplněné stavy pracovníků ve vzdálených objektech živočišné výroby, vysokou fluktuaci a špatnou věkovou strukturu pracovníků. Státní statky se snaží řešit vzniklou situaci vnitropodnikovou dopravou všech pracovníků na velké vzdálenosti, urychleným využíváním všech forem bytové výstavby, poskytováním stabilizačních příspěvků z FKSP a dalšími opatřeními. Vyšší náklady, které si tato opatření každoročně vyžadují, nemají podniky vyčísleny, ale budou značné.

Ve složitých podmínkách konkurence průmyslových závodů se jeví jako zvláště potřebné sdružování prostředků zemědělských a nezemědělských organizací za účelem sociálního rozvoje území, zlepšování životních podmínek venkovského obyvatelstva.

Závažným problémem, se kterým se těžko vyrovnávají zemědělské podniky těchto oblastí, je nepříznivá věková struktura pracovníků.

Příkladem může být situace v JZD Morkovice v okrese Kroměříž. JZD hospodaří na 6720 ha zemědělské půdy. Má 1071 pracovníků, z toho 38 % tvoří ženy, 15 % připadá na důchodce. Z celkového počtu 21 zemědělských objektů je v 18 živočišná výroba.

Problémy vznikají se stabilizací pracovníků pro objekty živočišné výroby (velkokapacitní kravín v Počenicích, kravín v Tětenicích a Uhřicích). U těchto objektů chybí potřebný počet pracovníků, provoz zajišťují z velké části pracovníci v důchodovém věku. Příčiny problémů vidí pracovníci KPÚ ve stárnutí obyvatelstva malých vesnic, v jejichž blízkosti kravín stojí, a v ubývání obyvatelstva těchto obcí. Mladí lidé, kteří v zemědělském prostředí přímo nevyrostli, nemají k práci v živočišné výrobě hlubší vztah a brzy ji opouštějí. V malých obcích je významným důvodem vystěhovalectví špatný přístup k občanské vybavenosti. Vzhledem k tomu, že JZD hospodaří na katastru 18 obcí, z nichž pouze čtyři jsou střediskové, a má ve svém obvodu 12 správních celků, MNV obtížně realizují účinnost společných opatření. Jako významný stabilizační faktor se osvědčila bytová výstavba formou rodinných domků v blízkosti objektů živočišné výroby. JZD dováží pracovníky vlastní vnitropodnikovou dopravou, ale nemůže dosáhnout zlepšení spojů ČSAD mezi obcemi, v tomto směru je situace pro malé obce velmi nepříznivá. V těchto obcích by bylo třeba zlepšit občanskou vybavenost alespoň sběrnými službami a zásilkovým obchodem. Nepříznivý dopad uvedených faktorů se projevuje v rostoucí fluktuaci pracovníků.

ZÁVĚRY

V dalším rozvoji ZPoK při uplatnění principu přestavby hospodářského mechanismu výrazně vzroste úloha lidského činitele. Úspěšná realizace vytyčené linie předpokládá věnovat zvýšenou pozornost sociál-

I. Rozmístění objektů zemědělské výroby (ZV) v jednotlivých typech obcí (ve sledovaných zemědělských podnicích) — Dislocation of the premises of agricultural production (ZV) in different types of villages (in agricultural enterprises under investigation)

Okres zemědělský podnik	Typ sídla	Počet areálů ZV	Z toho objektů ZV	Chystané změny areálů ZV	+ zvýšení — snížení objekty ZV
1	2	3	4	5	6
BENEŠOV	SOMV	2	10	+ 1	+ 3
Státní statek	NSTV	15	84	— 2	— 10
Vlašim	NSO	14	87	— 2	— 7
KUTNÁ HORA	SOMV	3	38	+ 1	+ 8
JZD Partyzána Fomina	NSTV	14	98	—	+ 2
Červené Janovice	NSO	6	19	—	+ 2
LITOMĚŘICE	SOMV	—	—	—	—
Státní statek	NSTV	9	22	—	— 4
Snědovice	NSO	8	13	— 1	— 1
KROMĚŘÍŽ	SOMV	7	64	+ 1	— 9
JZD ČSSP	NSTV	8	92	—	—
Morkovice	NSO	14	94	— 1	— 5
ÚSTÍ n. ORLICÍ	SOMV	—	—	—	—
JZD SNP	NSTV	16	81	—	— 1
Zálší	NSO	4	5	—	—
JINDŘ. HRADEC	SOMV	87	459	+ 4	+ 9
Státní statek	NSTV	251	1237	+ 4	+ 4
Nová Bystřice	NSO	149	694	+ 1	+ 1

SOMV — střediska osídlení místního významu

NSTV — nestředisková sídla trvalého významu

NSO — nestředisková sídla ostatní
sl. 3 a 4 k l. 1. 1983

Pramen: materiály Terplánu

ním otázkám. Je nutné, aby sociální rozvoj byl řešen jako permanentní proces zkvalitňování životních a pracovních podmínek obyvatelstva, a to ve všech typech venkovských obcí s přihlédnutím k jejich specifickým podmínkám.

V soustavě základních životních podmínek nejsou v menších venkovských sídlech uspokojivě dořešeny základní složky občanské vybavenosti, zejména zásobování potravinami. I ve větších sídlech nebylo dosaženo vyrovnanosti ve vybavení sociálním a zdravotním zařízením, chybí možnosti kulturního a sportovního využití. Důsledky této nevyváženosti se projevují ve zvýšené migraci venkovského obyvatelstva.

Pokračující migrace, zejména z nejmenších venkovských obcí, má negativní důsledky pro rozvoj zemědělské výroby. Vznikají závažné problémy v oblastním rozmístění pracovních sil a začíná se projevovat jejich nedostatek, hlavně v objektech živočišné výroby rozmístěných v malých obcích (tab. II). Tyto objekty nelze koncentrovat do střediskových obcí a vzhledem k charakteru jejich výrobního zaměření často není ani možné přemístit je blíže ke střediskům osídlení. Není možné měnit jejich stanoviště, ale je třeba zajistit pro ně dostatečný počet kvalifikovaných pracovních sil produktivního věku. To však předpokládá zajistit pro tyto pracovníky dobré životní podmínky a bydlení v nevelké vzdálenosti od pracoviště. Jako nejvýhodnější se pro tento účel jeví právě malé nestřediskové obce.

Na základě výpočtů provedených Terplánem lze předpokládat, že i po roce 2000 budou v ČSSR bydlet v sídlech, která měla v roce 1980 méně než 500 obyvatel, dva milióny lidí, a to převážně zemědělského obyvatelstva. Ani v budoucnu nelze tedy očekávat úplnou likvidaci malých obcí.

Terénní šetření prokázala, že pro stabilizaci pracovníků je velmi důležité vytvoření příznivých životních podmínek v obcích, kde pracovníci bydlí. Na prvním místě je to otázka vyhovujícího bydlení a občanské vybavenosti.

Literatura

TRNKOVÁ, V. — MARKOVÁ, C.: Vliv sídelní diferenciacie na zemědělské obyvatelstvo a na další rozvoj zemědělské výroby. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1986.

TRNKOVÁ, V. — MARKOVÁ, C. — EHRENBARGEROVÁ, E.: Zhodnocení sociálně ekonomických důsledků rozvoje zemědělské výroby pro další rozvoj venkovského prostoru. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1987.

Došlo dne 28. 1. 1988

МАРКОВА, Ц. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Условия жизни людей в наименьших сельских населенных пунктах. Sociol. Zeměd., 25, 1989 (1) : 55-64.

Обеспечение стабилизации сельскохозяйственного населения становится в настоящее время весьма важной проблемой, стоящей перед сельским хозяйством ЧССР. Необходимым условием стабилизации является повсеместное улучшение жизненных условий сельского населения, т.е. даже в самых малых сельских населенных пунктах. Для общего улучшения условий жизни необходимо провести определенные изменения в концепции дальнейшего развития сельской местности.

структура сел; сельское хозяйство; условия жизни; сельские населенные пункты

MARKOVÁ, C. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *Living Conditions of Inhabitants of the Smallest Rural Communities*. Sociol. Zeměd., 25, 1989 (1) : 55-64.

At the present time the ensuring of stabilization of agricultural inhabitants becomes a serious target of the Czechoslovak agriculture. A necessary presumption of stabilization is the improvement of living conditions in the country — elsewhere needed for the advance of agricultural production, i.e. also in the smallest communities. The overall improvement of living conditions requires implementation of certain modifications in the conception of further development of rural areas.

structure of settlement; agriculture; living conditions; rural communities

MARKOVÁ, C. (Forschungsinstitut für die Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Prag): *Die Lebensbedingungen der Bevölkerung in den kleinsten Dörfern*. Sociol. Zeměd., 25, 1989 (1) : 55-64.

In der gegenwärtigen Etappe wird die Sicherung der Stabilisierung der ländlichen Bevölkerung zur bedeutsamen Aufgabe in der tschechoslowakischen Landwirtschaft. Eine notwendige Voraussetzung für die Stabilisierung ist die Verbesserung der Lebensbedingungen auf dem Lande und zwar überall dort, wo die Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion es erfordert, also auch in den kleinsten Dörfern. Eine Verbesserung der Lebensbedingungen insgesamt erfordert die Durchführung bestimmter Korrekturen in der Konzeption für die Entwicklung des ländlichen Raums.

Siedlungsstruktur; Landwirtschaft; Lebensbedingungen; Dörfer

Adresa autorky:

RNDr. Cyrila Marková, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
Dlážděná 6, 110 00 Praha 1
